

kríž - gréc. stauros; lat. *crux*

-etymologicky a významovo odvodzované niektorými autormi z ak, ur alebo os (pozri *os sveta*) – „svetlo veľkého ohňa, t.j. *slnka*“; symbol z dvoch alebo niekoľkých prekrížených alebo k sebe priradených ramien, ktorého varianty sú v podstate odvodené z troch základných typov: *kríža gréckeho, latinského* a kríža v tvare T (pozri *kríž egyptský antonínsky*); kríž vyjadruje skúsenosť poznaných protikladov prírodného diania a súčasne ich jednotu vyjadrenú prekrížením ramien (aktivity – pasivity; mužský – ženský; život – smrť; oheň – zem); symbol sa objavil už v hlboko predhistorickom umení *Ázie*, kde bol nebeským a *svetelným symbolom* (pozri *svastika, crux gemmata*); v *Egypte* mal význam *zdravia, šťastia a života* (pozri *kríž egyptský, závesný kríž závesný*); v židovstve bol kríž *eschatologickým* ochranným znamením (*tau*), ktorý prijala aj *antika* v podobe *kríža ondrejského*; kríž sa rozšíril v *kresťanstve* v početných variantoch a funkciách (pôdorys chrámov, prekríženie *rebier* chrámovej *klenby*, nevyhnutná súčasť *oltára, krucifixu, heraldiky*), symbol Kristovej smrti, atribút *apoštolov* a *mučeníkov* (pozri *atribúty, symboly, alegórie a prirovnania*); v umení kríž videný aj v postave *oranta*; popri *kozmozologickom* vzťahu stal sa aj symbolom *moci* počas vlády Konštantína Veľkého (4.st., pozri *Byzantská ríša*); v neskorších časoch sa stal kríž symbolom oslobodeneckého boja, stavaného Grékmi proti tureckému polmesiacu; súčasne sa stal kríž symbolom víťazstva impérií nad národmi iných ako kresťanských vyznaní; rad štátov kríž začlenilo do svojich výsostných znakov (škandinávske krajiny, *Anglicko, Švajčiarsko*), rovnako si kríž prisvojil rad inštitúcií: *červený kríž*, ale aj hnutie Ku-Klux-Klan, fašizmus (pozri *svastika/kríž hákový*); pozri *Ukrižovanie; Oslávenie kríža, nikitirion*

1. staroveký popravni nástroj v podobe do zeme zasadeného kola s ostrým hrotom, neskoršie opatrený priečnym brvnom; od najstarších čias v mnohých kultúrach symbolický alebo ozdobný prvok; pozri *strom života*

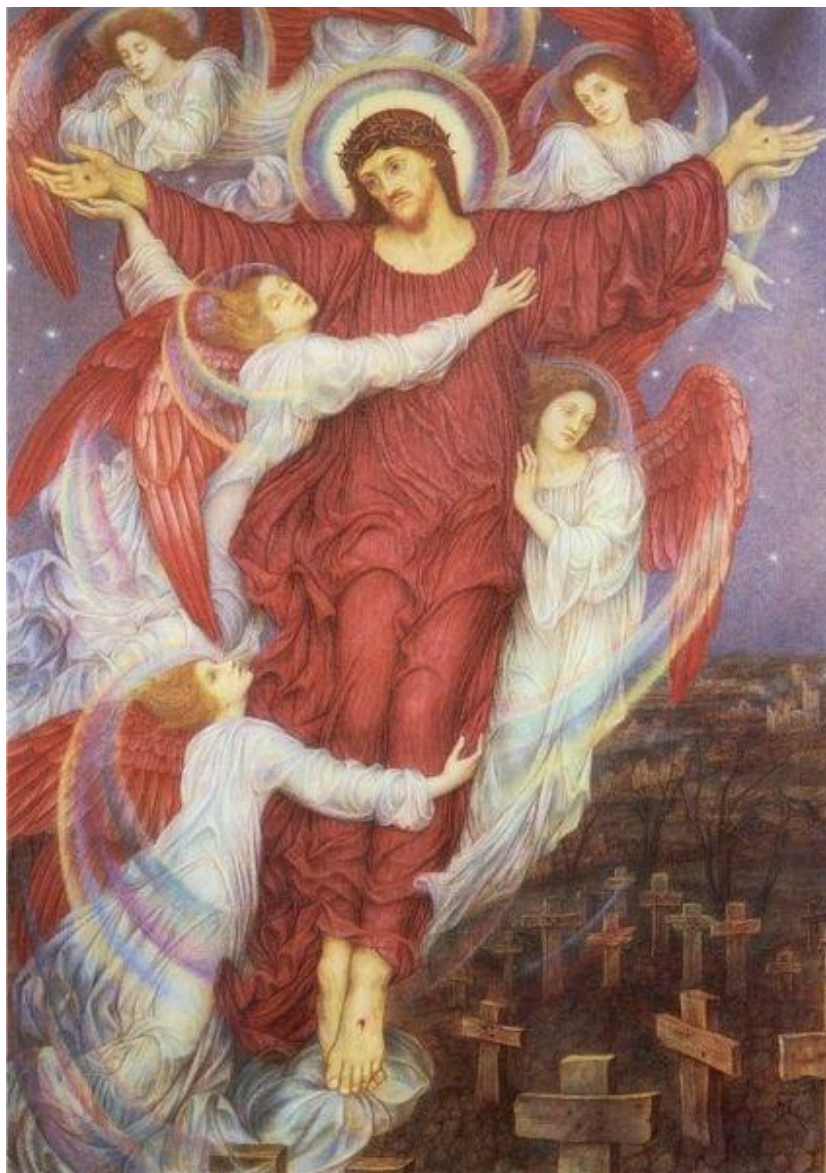
2. *kresťanský symbol* Kristovej obeti, utrpenia, resp. osoby *Ježiša Krista* a symbol *kresťanskej viery*; pri zobrazení Kristovho ukrižovania hovoríme o *krucifixe*; ranokresťanský obrazový typ Ježiša Krista; kríž v spojení s *mušľou* v *koptskom umení* (vo výklenku *stély*) odkazuje na zrodenie duše *krstom* vodou

pozri *pacifikál, pektorál, corona triemfalis; staurotéka; supedaneum, symbol písmenný, strom života; pašijové nástroje/arma Christi, nadpisová páska, titulus, chí; mandala, Odyssea; kruh so vpísaným rovnoramenným krížom; pustovnícky odev; veterná ružica, gammadium, chačkar*

<http://twoway.st/facets/subject/cross>

Kresťanský kríž (Veľká Morava, 8.-9.st.)

E. de Morgan: Červený kríž (19.st.)

S. Hirszenberg: Večný žid (1899)

L. Záborský: S križom

križ alfa a omega - kombinovaný symbol spájajúci písmená **A** a **ω**, ktoré v hornej časti vybiehajú do tvaru križa; obe písmená sú symbolmi začiatku a konca sveta; vychádzajú zo Zjavenia (22,13): „Ja som alfa a omega, prvý a posledný, *začiatok a koniec*“; pozri *alfa a A; omega ω Ω*

križ antický - v tvare gréckeho písmena tau (T); jeden z troch základných typov križa; pôvodná podoba križa; symbolizuje *stred - sveta* a všetko ovládajúcu *silu - slnka*; *asýrski* králi ho nosili na krku alebo prsiach, americké etnické kultúry v ňom videli symbol boha *dažd'a* (pozri *Tlaloc*); v židovstve sa grécke tau svojou podobou krylo s hebrejským písmenom *taw*, ktoré značilo prijatie *Tóru*; v *antike* v zoznamoch písmenom tau (T) označovaní vojaci, ktorí bitku prežili, zatiaľ čo mŕtvi označovaní písmenom *theta* (Θ), ktoré bolo symbolom *smrti*; *križ tau*; porovnaj *križ latinský*

križ antonský - tiež *križ egyptský*, *križ tau*; križ v tvare gréckeho písmena *tau* (T); kresťanský názov pre križ *egyptský*; takto sa nazýval v *kresťanstve* podľa kresťanského svätca a pustovníka *Antona Veľkého*; jeho tvar mali rehoľné palice; križ v tvare T často používaný pri zobrazení *Ukrižovania*, zvyčajne určený pre ľavú a po pravici ukrižovaného *Krista* pre odlišenie postáv a ich významu, ale neplatí to vždy; pozri *kresťanské rády*

-v prípade Zurbaránovho obrazu *Antona Veľkého* má antonský križ viditeľnú slučku, ktorá ho odkazuje na *križ egyptský anch*, symbol života

F. Zurbarán: Sv. Anton Veľký (1664)

Sv. Anton (drevorezba z Justinuskirche Frankfurt-Höchst, 1485)

kríž apoštolský - kríž s dvoma vodorovnými brvami; kríž - sv. Cyrila a Metoda; na štátnom znaku Slovenskej republiky je umiestnený na trojitom vrchu; názov apoštolský podľa vierozvestov Cyrila a Metoda; pozri *Slovensko*

kríž arcibiskupský - tiež názov *kríž kardinálsky*, *kríž patriarchálny*; forma *kríža latinského* s dvojicou vodorovných ramien; od neho odvodený *kríž pápežský* s trojicou vodorovných ramien, z ktorých spodné je dlhšie; v *heraldike* nazývaný *kríž lotrinský*; pozri *insignie cirkevné*

Kríž Baránka - (Zjavenie 1,1-3); **Zjavenie Ježiša Krista, ktoré mu (sv. Ján) dal Boh, aby ukázal svojim (Božím) služobníkom, čo sa má onedlho diať, a On (Boh) naznačil a poslal po anjelovi svojmu služobníkovi Jánovi, ktorý svedčil o slove Božom i o svedectve Ježiša Krista, čokoľvek videl. Blahoslavený, kto číta, aj ktorí počúvajú slová tohto proroctva a zachovávajú, čo je napísané v ňom, lebo (určený) čas je blízko.**

-obrazový typ Kríž Baránka predstavuje osobitný ikonografický typ; tvorí ho rovnoramenný kríž na žrdi so zavesenými písmenami *alfa a omega*, odkazujúcimi na opakované Kristove vyhlásenia: *Ja som Alfa i Omega* (1,8; 21,6; 22,13) a s *Baránkom Božím* v prekrížení alebo pri päte žrde, oslavovaným spravodlivými s *citerami*, alebo anjelmi; pozri *apokalyptické motívy*

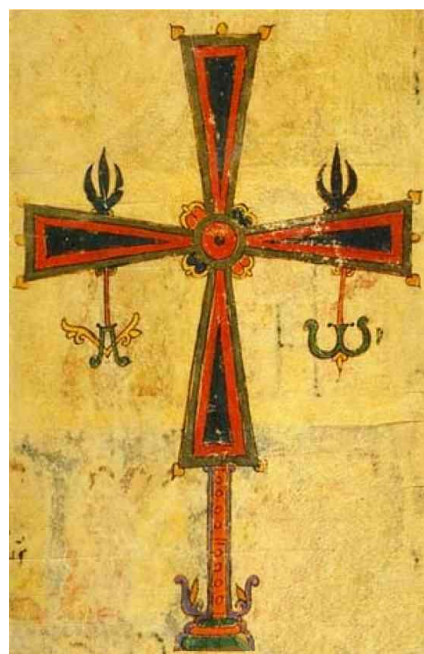
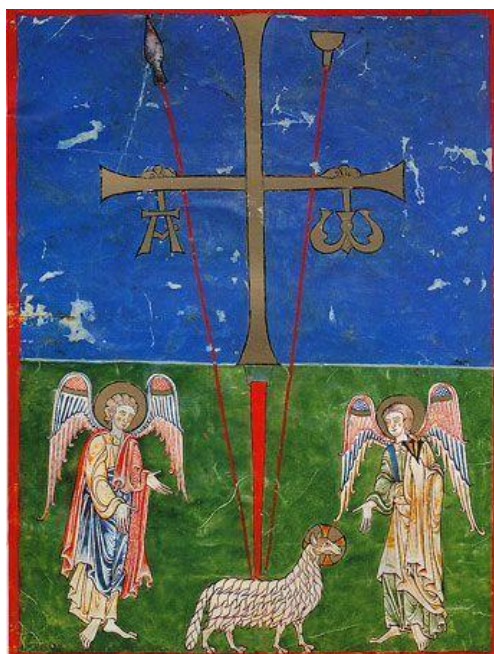
-Kríž Baránka používaný v rane stredovekých *kódexoch* ako úvodný obrázok; do Beatových rukopisov a ďalších kódexov začal byť na nejakom mieste začleňovaný v 10.st.; je možné, že do Beatových rukopisov ho zaviedol Beatus Morgan (r.940); v komentároch je uvádzaný ako námet ku kapitole *Názov a pôvodca knihy* (1,1-3), ale odkazuje sa prvé vyhlásenie: *Ja som alfa a omega* (1,8)

<http://www.moleiro.com/en/beatous-of-liebana/cardena-beatus/miniatura/92>

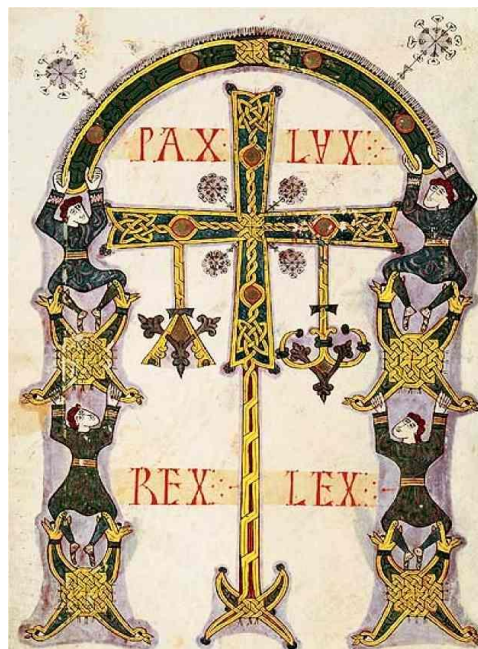
(1,1-3. Názov a pôvodca knihy). **Križ Baránka** (Beatus Facundus, 1047)

(1,1-3. Názov a pôvodca knihy). **Križ Baránka** (Beatus Fanlo, faksimile, 17.st.)

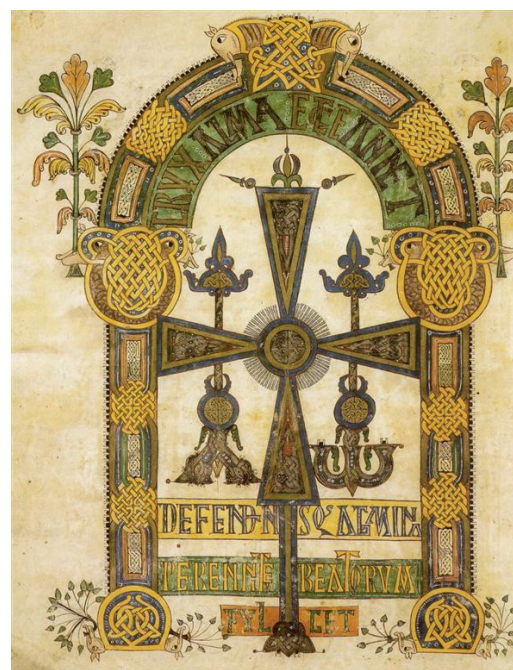
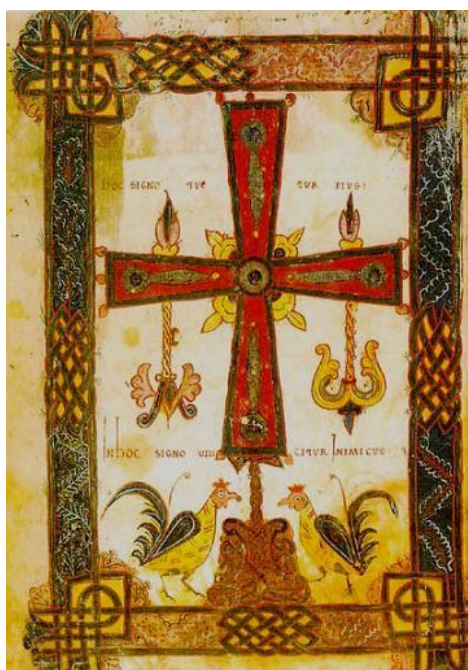
(1,1-3. Názov a pôvodca knihy) **Križ Baránka** (Beatus Cardena, okolo 1180)

(1,1-3. Názov a pôvodca knihy) **Križ Baránka** (Beatus Escalada, pol. 10.st.)

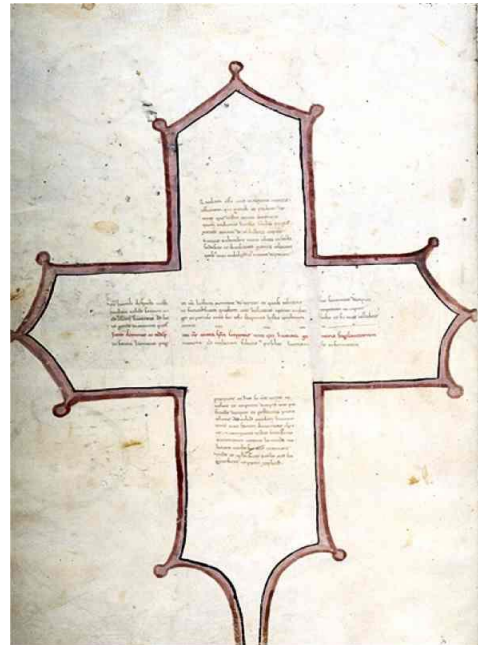
(1,1-3. Názov a pôvodca knihy). **Križ Baránka** (Beatus Silos, 1109)

(1,1-3. Názov a pôvodca knihy). **Križ Baránka** (Beatus Silos, 1190)

(1,1-3. Názov a pôvodca knihy). **Križ Baránka** (Beatus Valvacado, 10.st.)

Križ Baránka (Codex Vigilano, 11.st.)

(1,1-3. Názov a pôvodca knihy) **Križ Baránka** (Beatus Huelgas, 1220)
(1,1-3. Názov a pôvodca knihy) Križ Baránka (17.kópia, Beatus Huelgas, 1220)

(1,1-3. Názov a pôvodca knihy). **Križ Baránka** (Beatus Girona, 2. pol. 10.st.)

križ barlový - tiež *križ kladivový*; rovnoramenný *križ grécky*, ktorý má ramena zakončené krátkymi, priečne položenými ramenami, pripomínajúcimi barly (tiež v ňom možné vidieť štyri križe v tvare T); tým sa líši od *križa opakovaného*, ktorý má všetky ramená zakončené ďalšími križami; pôvodom symbol *Vikingov*; pozri *križ jeruzalemský*

križ Bowenov - Bowenov križ

križ Brigity (Írskej) - malý križik zvyčajne utkaná z *trstia*; štyri ramená má na koncoch zviazané a pletený je od stredu ku koncom; predpokladá sa, že má predkresťanské korene a je formou slnečného križa; je spojený s postavou sv. *Brigity Írskej*, patrónky Írska; tradične bol vešaný nad dvere na ochranu domu pred akýmkoľvek poškodením najmä pred požiarom (pozri *apotropajný*); v kresťanských súvislostiach sa viaže k postave sv. Brigity, ktorý pletla pri smrteľnej posteli svojho pohanského pána alebo otca; príbeh má niekoľko verzií: v jednej z nich náčelník zo susedstva Kildare zomieral; kresťania jeho domácnosti poslali pre Brigitu, ktorá s ním začala hovoriť o Kristovi;

utešovala ho v jeho nepríčetnosti; ako bolo vtedy zvykom, dlážka bola pokrytá trstím, aby zabezpečilo teplo a čistotu; Brigita sa sklonila a začala pliesť trstie do kríža; keď sa chorý pýtal, čo robí, vysvetľovala mu význam kríža, chorý sa upokojoval a jeho delírium ustupovalo a on sám sa natrvalo zmenil a bol pokrstený v okamihu svojej smrti; pozri *keltské vzory a ornamenty*

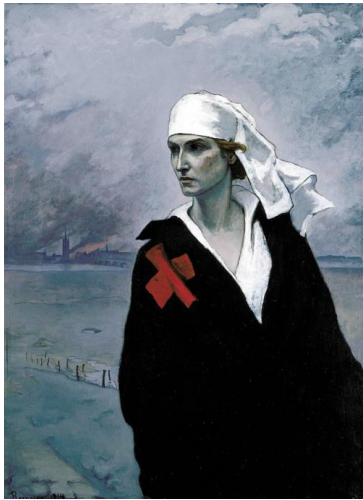
https://en.wikipedia.org/wiki/Brigid%27s_cross

<http://www.celticcrossworks.com/What-s-it-mean-.html>

Križ sv. Brigity

kríž červený - medzinárodný symbol humanitnej pomoci v podobe *kríža gréckeho* na bielom poli; 1863 v Ženeve uznaný za medzinárodný *symbol*; odvodený zo švajčiarskeho štátneho symbolu v obrátenej farebnosti; pre svoju kresťanskú symboliku ho neprijali niektoré islamské krajiny (pozri *červený lev a slnko, červená židovská hviezda, červený polmesiac, červené srdce*)

R. Broks: Francúzsky červený križ

kríž brabantský - tiež *kríž d'atelinový*

kríž d'atelinový - tiež *kríž brabantský, križ Lazárov; križ latinský* alebo *kríž grécky* so zakončením všetkých ramien *trojlístkom*, symbolom sv. Trojice; spája v sebe symboliku ukrižovania a trojjedinosti; rozšírený najmä v 13.st.

K. Witz: Ecclesia (1435)

kríž dvojitý - rovníramenný *kríž grécky* prekrížený ešte *krížom Ondrejským*; tým dostáva podobu *hviezdy*

kríž dvojramenný - tiež *kríž arcibiskupský*, *patriarchálny* alebo *dvojkriž*; kríž dvojramenný je v súčasnosti vyobrazený na troch štátnych znakoch: Litvy, Maďarska a Slovenska; v r. 1991-1995 bol tiež na štátnom znaku Bieloruska; kratšie priečne brvno má naznačovať tabuľku, na ktorú *Pilát* dal napísať meno a vinu *Ježišovu* (pozri *titulus*)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Dvojramenn%C3%BD_k%C5%99%C3%AD%C5%BE

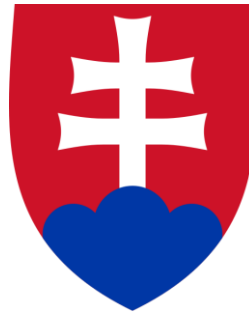
Autor neuvedený: Znak s dvojrámenným krížom (1701-1800)

Litva

Maďarsko

Slovensko

Bielorusko

kríž egyptský - tiež *kríž antonský*, *crux commissa/kríž spojený*, *kríž tau*; kríž v tvare gréckeho písmena T; má rovnaký tvar ako *kríž antický*; v starovekom Egypte symbol *nesmrteľnosti*; pre alexandrijských kresťanov *emblém*

kríž egyptský anch - tiež *anch/ankh*, *crux ansata/závesný kríž*, *kríž nilsky*; kríž v tvare písmena T, ktorý má na uprostred vodorovného ramena slučku; egyptský symbol *života*, *radosti* a *šťastia*; *hieroglyf* tohto tvaru znamená *život* alebo *oplodnenie* slnkom, v *kružnici* videné slnko, vo *zvislej priamke* slnečný lúč; kresťanskými *Koptami* ako symbol budúceho života; pozri *atribúty*, *symboly*, *alegórie* a *prirovnania*; *corona triumphalis*

kríž Geronov - Geronov kríž

kríž grécky - *kríž rovníramenný*; lat. *crux imissa quadrata*; jeden z troch základných typov krížov; zvislé aj vodorovné rameno je rovnakej dĺžky, čiže komponovaný do štvorca; obľúbený tvar pôdorysu *byzantských chrámov*; z neho odvodený *kríž barlový*; významovo sa prekrýva s *krížom slnečným*; pozri *kríž dvojitý*, *kríž jeruzalemský*, *kríž červený*, *pilier krížový*, *veterná ružica*

Portrét Ivana Hrozného (18.st.)

kríž hákový - tiež *crux gemmata*, *svastika*; staroveký symbol *pohybu* a *slnka*; dnes zvyčajne chápaný v zúženom význame symbolu fašistického hnutia 30.-40.rokov; porovnaj kríž maďarských fašistov: *kríž šípový*

1. kríž s koncami ramien hákovito zahnutými; jeden zo *symbolov geometrických*, najstarší *slnčný symbol* pôvodnom z *Indie*; *kríž rovnoramenný*, ktorého štyri ramená sú zalomené alebo v zakončení zaoblené; jeden z najstarších rotačných *ohňových* a *slnčných* symbolov *Ázie* (*Čína*, *Japonsko*, *India*; v *mezopotámskom* staroveku pozri *pečatidlá*) a *Ameriky*, objavuje sa aj v *antike*; v indickom *budhizme* kľúčom k *raju*; *doľava* smerujúce zalomenie ramien značilo *zrodenie*, *šťastie*; zalomenie *doprava* značilo *zostup*, *zánik*, *smrť*; pôvod odvodzovaný zo zjednodušených zobrazení *kríža slnečného*, *morskej hviezdice*, *dvoch prekrížených bleskov*, *Thorovho kladiva* (*Škandinávia*), *človeka*, *letiaceho čápa* apod.; *trojramenný hákový kríž* (*trojramenná svastika*, lat. *triquetrium*, *triskeles*) sa objavuje súčasne so *štvoramenným hákovým krížom*, ale je menej častý (v *románskom umení* znamenal *božskú trojjednosť*); *jadro trojramennej svastiky* tvoria tri *dostredne zoradené priamky* ako symbol *statickej jednoty* a *trojjednosti*; v *kresťanstve* je *crux gemmata* symbolom *Krista*; pozri *gammadium*; *kríž šípový 1*

2. tiež *kríž nacistický*; *kríž grécky* s ramenami *pravouhlo zahnutými v smere - doprava*; *emblém nacistického hnutia*; symbol *nadvlády*; politický význam na prelome 19.-20.storočia v *šovinistických* a *nacionalistických hnutiach* *Nemecka* a *Rakúska*, kde nadobudol navyše v súlade s ideológiou aj *antisemitský podtón*; *pravotočivú formu hákového kríža* postaveného na *hrote ramena* prijala *národno-socialistická strana Nemecka* 1920 a od roku 1933 súčasť *výsostného štátneho znaku*; symbol *prevzatý hnutiami* v *Lotyšsku*, *Maďarsku*, *Švédsku*, *Anglicku* (1933 nahradil *fasces*), *Holandsku*, *USA*; napriek *porážke fašizmu* symbol *preživa ďalej* v *nacistických* a *neonacistických hnutiach* aj po 2.sv.vojne: *USA* (*kríž doplnený modrým kruhovým poľom*); pozri *liktorský zvazok*; *symboly číselné 4*; *nacizmus*; *kríž šípový 2*

kríž hugenotský - jeden z *najpopulárnejších znakov evanjelickej cirkvi*; prvý raz bol prijatý vo *Francúzsku*, potom vo *zvyšku Európy*; neskôr prijatý *ostatnými prúdmi protestantizmu*; pôvodne znak *francúzskych hugenotov* krátko po *zrušení nantského ediktu*; predpokladá sa, že bol navrhnutý a vyrobený ako *šperk zlatníkom Mystrom z Nimes* r. 1688; jeho *nositeľ musel preukázať oddanosť francúzskej korune*; kríž má *bohatú symboliku*; pripomína *smrť Ježiša Krista*, ale i jeho *vít'azstvo nad smrťou* a *všemocnosť*; tá je vyjadrená *použitím maltézskeho kríža*, ktorého *ramená sa zbiehajú v strede* a *symbolizujú tiež štyri evanjeliá*; každé z *trojuholníkových ramien* má dva

vonkajšie špice opatrené bodkami (fioronata); celkom osem bodiek symbolizuje *Osem blahoslavenstiev* (*Matúš 5,3-10*); medzi trojuholníkovými ramenami sú trojlístie francúzske ľalie; okrem zdôraznenia francúzskej identity hugenotov symbolizujú ľalie *Sv. Trojicu* a sú symbolom *čistoty*; ľaliami sa okrem toho líši hugenotský kríž od *toloského kríža*, ktorého ramená sú tiež opatrené bodkami; štylizované ľalie tvoria kruh pripomínajúci Kristovu *trňovú korunu*; na spodnom ramene hugenotského kríža visí na kruhu *holubica* s rozťahnutými krídlami, symbolizujúca *Ducha Svätého*; v časoch prenasledovania hugenotov bola holubica nahradená perlou symbolizujúcou slzu; hugenotský kríž spolu s *lampou* mali vo svojom znaku *valdénski*

http://it.wikipedia.org/wiki/Croce_ugonotta

Hugenotský kríž

kríž chevronsý - tiež *kríž utrpenia*, *kríž zlomený*; v tvare písmena X s predĺženým a zlomeným ľavým horným ramenom; symbolizuje Kristovo zvrútenie; pozri *Agónia v Getsematskej záhrade*; *Ukrižovanie* – Sedem slov

kríž írsky - www v súvislosti s heslom *tzv. Taranisove kolieska*: v našich lokalitách sa pomerne hojne nachádzali *tzv. Taranisove kolieska*, ktoré boli symbolmi slnka (pozri *slnčný symbol*); neskoršie sa z nich vyvinul známa *tzv. keltský kríž*, ktorý je mutáciou medzi Taranisovým symbolom a klasickým kresťanským *rovnoramenným krížom*; neskoršie sa keltský kríž prispôbil *latinskému krížu* s predĺženým dolným koncom, čím vznikol *tzv. írsky kríž*

kríž jablčkový - tiež *kríž ruský 2*, *kríž paličkový*; *grécky kríž*, ktorého ramená sú zakončené malými *kružnicami*

kríž jeruzalemský - *kríž barlový* alebo *grécky*, medzi ktorého ramenami (v jednotlivých voľných štvorcových poliach tvorených krížom) sú rozmiestené ďalšie štyri grécke alebo barlové kríže; kríž

jeruzalemský symbolizuje *päť rán Kristových* a býva votkaný do plášťov *rytierov svätého Hrobu* a bol nábožensko-mocenským symbolom počas *krížových výprav*

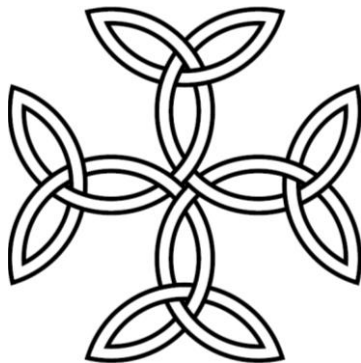
kríž johanitský - tiež *kríž maltézsky*; erbový znak *johanitov* a *templárov*

kríž kardinálsky - tiež *kríž arcibiskupský*, *kríž patriarchálny*

Socha archanjela Gabriela v Budapešti

kríž karolínsky - vytvorený prepletaním uzlov na princípe *triqueter*

Karolínsky kríž

kríž keltský - *grécky kríž* so stredom ramien preťatým kolesom, symbolizujúcim slnko; pozri tzv. *Taranisove kolieska*; *slnčný symbol*

kríž kladivový - tiež *kríž barlový*; pochádza od *Vikingov*

kríž klinový - typ *heraldickej figúry*

kríž konsekračný - *konsekračný kríž*

kríž Konštantínov - tiež *kríž latinský*; kríž používaný v 4.storočí, v časoch vlády *Konštantína Veľkého*; pozri *corona triumphalis*

kríž konštantínsky - 1. *Kristov monogram* z gréckych písmen chí (X) a ró (P), čo sú počiatočné písmená slova **XPICTOC**; písmeno P s dvoma ramenami po každej strane, prekríženými v strede zvislého nosníka; pozri *symboly kresťanské*

2. *kríž Konštantínov*

kríž koptský – *grécky kríž* s kruhovým stredom; medzi jednotlivými ramenami vložené *klince* smerom do stredu; klince symbolizujú utrpenie ukrižovaného *Krista*

kríž kotevný - *kríž grécky* s ramenami rozštiepenými do dvoch háčikov; zahalený symbol ukrižovania; český výraz kríž kotvicový; v červenej podobe ide o *kríž templársky*

kríž kotvový - *kríž grécky* alebo *latinský* s ramenami na konci v tvare kotvy, symbolu *nádeje*; názvy kotvový a *kotevný* (česky kotvicový) niekedy zamieňané

kríž kresťanský - pozri *kríž* (*varianty*)

https://en.wikipedia.org/wiki/Christian_cross

kríž Kristov - Kristov kríž

kríž križikový - tiež *kríž opakovaný*

kríž latinský - tiež názov *crux immissa*, *crux immisa oblonga*, *kríž Konštantínov*; jeden zo základných typov kríža; komponovaný do obdĺžnika, ktorého vodorovné rameno sa kríži v hornej časti vertikálneho ramena, ktoré býva dlhšie; je *crux invicta* (víťazným krížom) *kresťanstva*; významovo býva spájaný aj s *krížom Ondrejským* v tvare X a *krížom konštantínskym* v tvare P: **XPICTOC** (lat. *Christos*); latinský kríž tvorí dnešnú podobu užívanú na *krucifixe* (porovnaj *kríž antický*); ide o prevládajúci tvar *pôdorysu* stredovekých *kostolov* kresťanskom Západe; porovnaj *kríž d'atelinový*; *kasula*

Fridrich Barbarossa (miniatura rukopisu, 1188)

kríž Lazárov – Frotsher: tiež *kríž d'atelinový*; od 12.st. zelený látkový kríž na ľavej strane hrude čierneho rehoľného šatu prípadne plášťa *rytierov sv. Lazára*

www: osem hrotový kríž so všetkými ramenami rovnako dlhými, tvarom identickým s maltézkym (takto je tento kríž nazývaný v heraldickej terminológii); na rozdiel od maltézskeho kríža, ktorý je biely, má kríž lazariánsky zelenú farbu; zaujímavosťou je, že v súčasnosti oficiálne používaným znakom lekární je jednoduchý zelený kríž; jeho zelená farba je prevzatá z kríža Rádu a symbolizuje pôvodné rádové poslanie – bylinárstvo a liečiteľstvo; rád má svoj erb, vlajku, insígnie a rádový odev, zvyky, tradície a štruktúru; medzinárodná skratka názvu Rádu je OSLJ (The Military and Hospitaller Order of Saint Lazarus of Jerusalem)

Križ Lazárov

tzv. **križ lotrinský** - v *heraldike* názov pre *križ arcibiskupský*; *dvojitý križ* bol od 10.st. v znaku lotrinských kniežat; do Lotrinska sa dostal prostredníctvom kniežaťa Svätopluka, krstného syna Svätopluka I.; v dobových prameňoch písaný ako Zuentibolch; vládol Lotrinsku na severovýchodnom území Francúzska (preto križ lotrinský); počas 2.svetovej vojny sa lotrinský križ stal symbolom slobodných francúzskych síl, ktoré sa vytvorili vo Veľkej Británii pod vedením generála Charlesa de Gaulla

Križ lotrinský

križ lotrovký - tiež *križ vidlicový*; lotor v bibličtine znamená pomstiteľ; križ s tromi ramenami v tvare Y; v námete Ukrižovania určený pre dvoch lotrov; tí sa však niekedy objavujú zavesení na *križoch tau* na rozdiel od *Krista* pribitého na *križi latinskom* nazývanom aj latinským termínom *crux immissa* (križ prekrížený)

križ maltézsky - tiež *križ johanitský*; štvoramenný križ odvodený z *križa gréckeho*, ktorého ramená sa na vonkajších koncoch rozširujú do dvoch hrotov zbiehajúcich sa priamočiario v strede; upomína osem kresťanských sviatostí a je *heraldickým* znakom *johanitov* a *templárov*

križ nacistický - tiež *križ hákový*; *križ grécky* s ramenami pravouhlo zahnutými v *smere - doprava*; *emblém* nacistického hnutia; symbol nadvlády; politický význam na prelome 19.-20.st. v šovinistických a nacionalistických hnutiach *Nemecka* a *Rakúska*, kde nadobudol navyše v súlade s ideológiou aj *antisemitský* podtón; pravotočivú formu hákového križa postaveného na hrote ramena prijala národno-socialistická strana Nemecka 1920 a od roku 1933 súčasť výsostného štátneho *znaku*; symbol prevzatý hnutiami v Lotyšsku, Maďarsku, Švédsku, Anglicku (1933 nahradil *fascies*), Holandsku, USA; napriek porážke fašizmu symbol prežíva ďalej v nacistických a neonacistických hnutiach aj po 2.sv.vojne; v *USA* je križ doplnený modrým kruhovým poľom; pozri *liktorský zväzok*; *symboly číselné 4*; *nacizmus*; *križ šípový 2*

H. Vogeler: Tretia ríša (1934)

kríž náprsný - pektorál

kríž nerovnoramenný - kompozičný princíp zobrazovania, ktorý vychádza zo *symbolov geometrických*, ako sú *horizontála, vertikála, z významu umiestenia* (pozri *cursus, status*); pozri *kríž rovnoramenný*

a) *kríž*, ktorého vodorovné rameno pretína zvislicu v jeho hornej časti; symbol prevahy pozemského diania (význam *horizontály*); v umení býva osnovou prúdov a názorov sústredených k zemi, pozemskému a spoločenskému daniu > obrazy a reliéfy majú vysoko položený obzor alebo celkom vylučujú zobrazenia oblohy; symbol zodpovedá aj prúdom zameraným na vnútorné, hlbinné deje, zobrazenia *podsvetia*

b) *kríž*, ktorého vodorovné rameno pretína zvislicu v jeho dolnej časti; symbol prevahy kozmického diania (význam *vertikály*); v umení je osnovou prúdov a názorov sústredených na *kozmickej* javy a deje; *kompozícia* kladie obzor nízko, takmer vylučuje zem a ťažisko obrazového diania kladie do oblohy (prírodné úkazy) alebo na nebo (božstvá)

kríž nilský - tiež *kríž egyptský ankh/anch, kríž závesný*; egyptský symbol života a kľúča k *Nílu*, stotožňovaného s *rajskou riekou Gehon*

Križ nilsky

križ okenný - okenný križ

križ ondrejský - v tvare písmena X; typ križa *crux decussata*; *križ rovníramenný* postavený šikmo v tvare X; v antickom *kresťanstve* splynul s gréckym písmenom chí (X) z *monogramu Krista* (gr. ΧΡΙΣΤΟΣ – lat. Chistos; pozri ďalej *christogram*) a latinskou číslovkou desať X, ktorá v kresťanskej *symbolike číselnej* znamená *desatoro prikázani*; križ ondrejský tiež chápaný ako prekrižené brvná ohňového oltára, na ňom ukrižovaný a upálený *apoštol Ondrej* (ondrejský križ sa stal jeho *atribútom*); križ ondrejský symbolom *dynamickej, duchovnej aktivity*; prekryva sa významom so *symbolom písmovým a číselným*: X; spojením križa ondrejského a *gréckeho* vzniká *križ dvojité* v tvare hviezdy; pozri *križ rovníramenný b*

Anonym: Sv. Vincent zo Zarragozy (16.st., Flámsko)

kríž opakovaný - tiež *kríž krížikový*; zmnožený latinský alebo grécky kríž; rovnoramenný *grécky* alebo *latinský* *kríž*, ktorého ramená tvoria štyri kríže vzniknuté ich ďalším priečnym prekrížením

kríž ortodoxný - *kríž latinský* s tromi brvnami, z ktorých stredné je širšie; symbol prehĺbenia viery

J. del Casentino: Ján Krstiteľ (1330)

kríž paličkový - tiež kríž jabĺčkový, *kríž ruský 2*

kríž pápežský - vychádza z dvojitého kríža *arcibiskupského/patriarchálneho/kardinálskeho*, ale na rozdiel od nich má trojicu vodorovných ramien; zhora dolu sa rozširujúcimi; horné, najužšie priečne rameno znamená *titulus*, nápis *INRI*; iný výklad: tri brvná zodpovedajú kňazskému, učiteľskému a pastierskemu úradu pápežského úradu; ďalší výklad: tri brvná predstavujú hojnosť moci; pozri *insignie cirkevné*

A. Wierix ml.: Cirkevný otec Gregor (rytina, 16.-17.st.)

kríž patriarchálny - tiež **kríž arcibiskupský**, **kríž kardinálsky**, **kríž pápežský**, **dvojramenný**, **dvojkríž**

www: patriarchálny kríž je druh kríža byzantského pôvodu; bol používaný ako znak *arcibiskupov* a *patriarchov* a spája sa s heraldickým znakom uhorského kráľa Bélu III. (1148 - 1196), ktorý žil v *Konštantínopole*; r. 1477 René Lotrinský pod týmto znakom viedol armádu do bitky v Nancy

Pápež Hilarius (Hartmann Schedel: Norimberská kronika, 1440-1514)

kríž peterský - s ramenami v spodnej časti < *apoštol Peter* bol ukrižovaný hlavou dolu

kríž pontifikálny - *pontifikálny kríž*

kríž pravoslávny - *kríž ruský 1* s trojicou ramien; spodné rameno, krátke a šikmé, predstavuje *suppedaneum* pod nohami ukrižovaného *Krista*

Sv. Demeterius (ikona, 15.st.)

kríž procesionálny - z lat. procesia – „prosebný sprievod veriacich“; kríž nosený na čele tohto sprievodu; zobrazovaný s ním napr. sv. Vavrínek; v Astúrii zvaný aj víťazný kríž

Kráľ pripravujúci sa do boja s procesionálnym krížom (reliéf, Luesia, Španielsko, 970)

kríž rovnoramenný - a) kríž grécky (+)

b) *kríž andrejský* (x) kríž rovnoramenný, priečne položený: symbol dynamickej, duchovnej aktivity; prekrýva sa významom so *symbolom písmovým a číselným: X*

c) kríž rovnoramenný priečne prekrytý ďalším krížom; symbol jednoty *aktívneho x (kríža andrejského)* a *pasívneho + (kríža gréckeho)*; významom tiež zodpovedá *oktogónu*

d) symbol *pasívnej - rovnováhy*; pozri *symboly geometrické*

e) kompozičný princíp zobrazovania, ktorý vychádza zo *symbolov geometrických* ako sú *horizontála, vertikála*, z významu umiestenia (pozri *cursus, status*); založený na *symbole horizontály* (život, historické denie) a *vertikály* (duchovné smerovanie, konštruktívna vôľa), ktoré sa harmonicky vyrovnávajú vo svojom strede; pozri *kríž nerovnoramenný, symboly geometrické; štyri živly*

-v súvislosti s heslom *kruh so vpísaným štvorcem na základne rozdeleným uhlopriečkami*: zahrnuje význam *kruhu, štvorca* a priečne položeného rovnoramenného kríža, symbolu dynamickej, duchovnej aktivity

kríž ruský - 1. tiež *kríž pravoslávny*
2. tiež *kríž jablčkový*

kríž Ružový - Ružový kríž

kríž skatový - kríž, ktorého horné vertikálne a vodorovné ramená tvoria široké kvaple zbiehajúce sa do stredu, zatiaľ čo široké spodné vertikálne rameno sa *konvexne* zbiera do stredu; najvyšší farebný symbol francúzskych kartových listov; pozri *karty*

kríž slnečný - kríž obopnutý *kružnicou* (porovnaj *kríž keltský*, v ktorom kružnica pretína ramená); východný ale aj germánsky *kozmozologický* symbol *slnka, svetla* a *života*, ročného cyklu, zjednotenia protikladov, večnosti; v *kresťanstve* je vo vzťahu k vykupiteľstvu, znázorňuje aj štyri nebeské *osi*, štyri vetry, štyri *rajské rieky*; jeho ramená o rovnakej dĺžke sú prekrížené v strede a obopnuté *kruhom*; usudzuje sa, že zjednodušením slnečného kríža je *svastika*; významovo sa s krížom slnečným kryje *kríž grécky*; pozri *symboly číselné: 4; slnečný symbol/solárny symbol*

kríž s lúčmi v tvare trojuholníka - pozri *Božie oko*

kríž spojený - lat. *crux commisa*; tiež *kríž egyptský*; symbolizuje *stred - sveta* a všetko ovládajúcu *silu - slnka*; *asýrski* králi ho nosili na krku alebo prsiach, americké etnické kultúry v ňom videli symbol boha dažďa (pozri *Tlalock*); v židovstve sa kryl s hebrejským písmenom *taw* (ת) a značil prijatie *Jahveho viery, Tóru*; v starovekom Egypte symbol *nemŕtelnosti*

kríž, srdce, kotva - *kresťanský symbol* - viery, lásky a nádeje

kríž stromový - symbolické pomenovanie *stromu života* (pozri *lignum vitae*); stromový kríž má podobu kríža s listami, plodmi alebo kvetmi

kríž Svätý - Svätý kríž

kríž sv. Hannesa - švéd. Sankthans Kors; fín. hannunvaakuna; fínsky a švédsky názov pre *slučkový štvorec*

kríž sv. Jána - dán. Ohanneskors; dánsky názov pre *slučkový štvorec*

kríž šípový - 1. tiež *kríž hákový 1*; *rovnoramenný kríž* s ramenami zakončenými šípkami na znamenie odstredivých síl; pozri *kríž šípový vo štvorci*

kríž šípový vo štvorci - variant *šípového kríža*; symbol maďarských fašistov; mal vyjadrovať výbojnú silu hnutia; porovnaj *kríž nacistický*

kríž tau - názov podľa gréckeho písmena T (tau), ktoré v sebe nesie symboliku hebrejského písmena taw (ת); symbolizuje *stred sveta* a všetko ovládajúcu silu *slnka*; *asýrski* králi ho nosili na krku alebo prsiach, americké etnické kultúry v ňom videli symbol boha *dažd'a* (pozri *Tlaloc*); v židovstve sa kryl s písmenom *taw* (ת) a značil prijatie *Jahveho* viery; v *antike* krížom tau označovaní vojaci, ktorí bitku prežili, zatiaľ čo mŕtvi označovaní v zoznamoch písmenom theta (Θ) symbolom *smrti*; v kresťanstve pod menom *kríž antonínsky*; na kríži tau zobrazovaní tiež lotri z výjavu *Ukrižovanie Krista*, hoci im je určený aj *kríž lotrovský* v tvare Y

P. Galle podľa J. Van der Straet (Stradanus): Ježiš snímaný z kríža (z cyklu Utrpenie, smrť a zmŕtvychvstanie nášho Pána Ježiša Krista, 16.-17.st.)

Slovenský rezbár okolo 1500, Neznámý rezbár: Ukrižovaný z Krupiny (okolo 1515)

kríž templársky - červená podoba *kríža kotevného*

kríž tlapkový - *kríž grécky* s ramenami *konvexne* sa zbíhajúcimi do stredu; symbolizuje *svetové strany*

kríž toloský - *kríž grécky* s ramenami v tvare trojrohých tlapiek zakončených guľkami, zbíhajúcimi sa do stredu; symbol *trojjednosti*; pozri *kríž hugenotský*

kríž triumfálny - *triumfálny kríž*

kríž utrpenia - tiež *kríž chevronský*, *kríž zlomený*

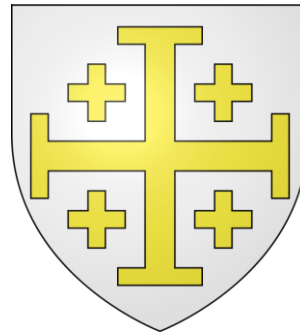
kríž (varianty) -

https://en.wikipedia.org/wiki/Christian_cross_variants

kríž vetvový - má podobu vetví v tvare *kríža egyptského*, prípadne so skráteným výčnelkom strednej vetve; pripomína *kríž latinský*, iba má skrátené horné vertikálne rameno

kríž vidlicový - tiež *kríž lotrovský*; kríž v tvare písmena Y; rovnoramenný kríž, v ktorom ku zvislému ramenu smerujú uhlopriečne obidve ramená bez toho, že by sa pretínali; kríž vidlicový pripomína prúťik hľadačov vody, preto sa dotýka symboliky *vody*; kresťanské *gesto* posväcujúce vodu, robiace ju živou (*živá voda*), bolo vedené v tvare vidlicového kríža; viaže sa aj k symbolike *stromu života*, k symbolike písmena *ypsilon* (pozri *symboly písmové*); vyšívaný na *kasule* do 15.st., potom vymenený za *kríž latinský*

kríž vytautaský - podľa Vytautausa (Vitolda, †1430), litovského veľkokniežaťa, ktorý porazil rád nemeckých rytierov v bitke u Grunwaldu; veľa podôb tohto kríža súvisí s označením križiakov; pozri *križová výprava*

Majster Castello della Manta: Godefrey z Bouillonu s halapartňou
kríž Jeruzalemského kráľovstva

kríž víťazný - *víťazný kríž*

tzv. **kríž Vlčí** - tzv. *Vlčí kríž*

kríž závesný - *závesný kríž*

kríž zlomený - tiež kríž *kríž chevronský*, *kríž utrpenia*

kríž zmierovací - *zmierovací kríž*

Križan Ľudovít - (†1979); slovenský maliar; vychádzal zo štýlového zázemia komárňanského okruhu, jeho expresionizmus inklinuje k štýlu Plachého, Procházku či Nedeckého; známe sú jeho diela z roku 1933 *Bez chleba*, *Bez otca* v štýle secesného expresionizmu; v neskoršom období prešiel na krajinomalbu a figurálny ľudový žáner; tým sa priradil k nacionalistickému *M. Benkovi* a panteistickému *Gwerkovi*; pozri *slovenskí maliari*

<http://www.eantik.sk/autor/120/krizan-ludovit/>

<http://www.webumenia.sk/web/guest/search/->

[/simpleSearch/?query=au%3A%22C4%BDudov%C3%ADt+Kri%C5%BEan%22](http://www.webumenia.sk/web/guest/search/-/simpleSearch/?query=au%3A%22C4%BDudov%C3%ADt+Kri%C5%BEan%22)

: Polievka chudobných (1934)
E. Križan: Pred dedinou (1935)

E. Križan: Bez Otca (1933)
E. Križan: Robotníci v lome (1934)

E. Križan: Prede večerom (1934)

kríže monogramové - lat. *crux monogrammatica*; kríž vytvorený prekrížením z počiatočných písmen slova $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, pričom grécke písmeno chí (**X**) vodorovne pretína vertikálnu časť písmena ró (**P**); iným monogramovým krížom je *grécky kríž*, ktorého horné vertikálne rameno tvorí písmeno ró „**krížené písmo**“ - pozri *bastarda*

kríženie (lodí) - miesto prieniku dvoch zvyčajne zaklenutých priestorov; v stredovekej architektúre pozri *viazaný systém*; v *exteriéri* zvyčajne vyjadrené *vežou* (často so *sanktusníkom* alebo *kupolou*); pozri *travé*; *chorus mayor*

K. F. Schinkel: Stredoveké mesto nad riekou (1813)

kríženie oddelené - *kríženie* štvorcového pôdorysu oddelené oblúkmi kríženia, ktoré ležia na *pilieroch* kríženia od pozdĺžnej *lode*, ramien *priečnej lode* (pozri *transept*) a *chóru*; zachovaná rovnaká výška oblúkov

kríženie zovreté - *zovreté kríženie*